

מדע. הלכות דעות פ"ז

מלתא לית בה משום ליתא נישא מיט סנדק
 חכרא חים ליה. וכסב רבינו והוא שלל יתכיון
 וכו', כלומר עזה שהמרנו היינו שלל יבא
 במקרה לדבר בענין אינו אסור לאומרו אבל
 לא שימכין לגלות הדבר יומר, ולא הולך רבינו
 למרש שלל האומר הסורים מלגלותו שהס
 אסורים לגלותו דהא חין סס טענת סנדק וכו'
 שכל אחד יזהר מלגלות סודו: ומה שכתב ולא

[מ] ולגלותו יותר: ו כל אלו הם בעלי לשון הרע שאמרו
 לדור בשכונתם וכל שכן לישב עמם ולשמוע דבריהם.
 ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון
 הרע לבד: ו הנוקם מחבירו עובר בלא תעשה שנאמר
 לא תקום. ואע"פ שאינו לוקה עליו רעה רעה היא עד
 מאד. אלא ראוי לו לאדם להיות מעביר על מרותיו
 על כל דברי העולם שהכל אצל המבינים דברי הכל
 והבאי ואיני כדי לנקום עליהם. כיצד היא הנקימה אמר

נחתם גזר דין וכו'. משנה בסוף פ"ג דערכין
 (דף ט"ו):
 ו הנוקם מחבירו וכו' כיצד היא אמר
 לו חבירו השאילני קרדומך
 וכו' עד סוף הפרק. כפי"כ פי קדושים ובריש
 פרק שני דיומא (דף כ"ג.) ומה שכתב אלא
 ראוי לו לאדם להיות מעביר על מזמויו. כפי"ק
 דר"ס (דף י"ז):

לו חבירו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני כששאלתי ממך הרי זה נוקם. אלא כשיבוא לו לשאול יתן בלב שלם ולא יגמול לו כאשר גמלו וכן כל כיוצא באלו. וכן אמר דוד בדעותיו הטובות אם גמלתי שולמי רע ואחלצה נגי: ו יבין כל הנוטר לאחד מישראל עובר בלא תעשה שנאמר ולא תטור את בני עמך. כיצד היא הנקימה, ראובן שאמר לשמעון השכיר לי בית זה או השאילני שור זה ולא רצה שמעון, לימים בא שמעון לראובן לשאול ממנו או לשכור ממנו ואמר לו ראובן הא לך הריני משאילך ואיני כמותך לא אשלם לך כמעשיך. העושה כזה עובר בלא תטור, אלא ימחה הדבר מלבו ולא יטרנו. שכל זמן שהוא נוטר את הדבר הווכרו שמא יבא לנקום. לפיכך הקפידה תורה על הנקימה עד שימחה העון מלבו ולא יזכרו כלל. וזו היא הדעה הנכונה שאפשר שיתקיים בה יישוב הארץ ומשאם ומתנבם של בני אדם זה עם זה:

הלכות תלמוד תורה

- יש בכללן, שתי מצות עשה. והו פרטן:
- (א) לתלמוד תורה. (ב) לכבוד מלמדיה ויודעיה:
- וביאר שתי מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

פ"א א נשים ועבדים וכו'. פ"ק דקדושין (כ"ט.) אמרין דאין חלס חייב ללמד
 אם נמו מורה מדמכין ולמדס אוחס אם נניכס ולא אם ננומיכס.
 ובסוף פ"ג שני דכסונוס [כ"ח.] אמרין דאסור ללמד אם עבדו מורה. ואמרין מו כפי"ק
 דקדושין דמדמכין ולמדס אוחס אם נניכס וכמינ כדוכתב אחריתא ולמדס אוחס וסמרתס
 לעשותם ילפינן שכל שאחרים מנזוים ללמדו מנזויה
 ללמד עגמו וכל שאין אחרים מנזוין ללמדו אינו
 מנזויה ללמד עגמו: ואין האשה חייבת וכו'.
 ומכאן כסנון:
ב כשם שחייב אדם ללמד את בנו וכו'.
 שם נרייטא ומיתתא דריב"ל ודלא
 כהדין נרייטא דפעריה מללמד את בן בנו:

ולא בנו ובן בנו בלבד וכו' מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידך וכו'. כספרי: אם
 בן למה נצטוו וכו'. כוונה רבינו לתם שני הצדדים בין בנו לבן חבירו, אמר דבנו קודם,
 שני דבנו חייב ללמד לו מלמד אם הוא אינו יכול אבל לן חבירו אינו חייב ללמד לו מלמד
 דלוקא בטורה גופו נחמייב אבל לא בהולאת מזמונו. ואספרי דלדעת רבינו גם לכן בנו חייב
 ללמד לו מלמד. וכן בן בנו ג"ל שפוט דקודם
 לבן חבירו דנקט בן בנו וה"ס לכן בן בנו ולא
 ה"ס למכאן והודעתם לורעך דסו"ל שנת בכלל.
 אבל הא מוספקא לי אי בן נמו קודם לבן חבירו
 דאפטר דאין קודם לבן חבירו אלא היכא דעמייב
 נכציו אבל גבי כח דליטא למומר הכי לא:
 מי

א נשים ועבדים וקמנים פטורים מתלמוד תורה.
 אבל קמן אביו חייב [מ] ללמדו תורה
 שנאמר ולמדתם אותם את בניכם וכו' ללמד בם. ואין
 האשה חייבת ללמד את בנה שכל החייב ללמד חייב
 ללמד: וכשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא

חייב ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך. ולא בנו ובן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל
 ללמד את כל התלמידים אע"פ שאינם בניו. שנאמר ושונתם לבניך מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידך שהתלמידים
 קרויין בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים. אם בן למה נצטווה על בנו ועל בן בנו. להקדים בנו לבן בנו וכן לבן חבירו:
 א כפי"ק דאין י"א: ב כפי"ק דאין י"ב: ג לולב הגזול מ"ב. סמ"ג עשין י"ב. טור וי"ד סימן רמ"ה רמ"ו: ד קדושין ל. סמ"ג ט"ז ע"ד י"ד ט"ז:

לחם משנה

פ"א א אבל קמן וכו'. סוף פ' לולב הגזול קטן סהוא יודע לדבר אביו מלמדו מורה
 מפי מורה מורה זיה לנו וכו':
ב כשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו שנאמר
 והודעתם לבניך ולבני בניך. שם (דף ל.) נרייטא חין לי אלא נניכס בני נניכס מנין מ"ל והודעתם וגו': ולא בנו ובן בנו וכו'. נרייטא כספרי פרשת וסמנון. ומה שאמר
 ה"כ למה נצטוו כו' זה אינו שנוי בנרייטא ואולי מלאו רבינו נמוקס אחר. ובכ"ק דקדושין (דף ל.) אמרין התם עד היכן חייב חלס ללמד את בנו מורה אחר רב יהודה אמר
 שמואל כגון זולתו בן בן שנלמדו אביו אביו וכו' ולא כזולתו בן בן דלילו התם מקרא ומשנה וכו' ואולי הכל מקרא לכוף. ע"כ. ולפי הסמיון שאמרו דכשאלנו נגמרת עד
 היכן ר"ל עד כמה דלויס חייב ולמדו עד אבי אביו והשפס קסה דהרי כחכ רבינו והיא נרייטא כספרי דאפילו לתלמידים חייב ללמד ולא נאמר בנו ובן בנו אלא להקדים
 וכו'

משנה למלך

ב להקדים בנו לבן בנו כו'. (א"ס כחכ מן וחספר לדעת רבינו גם לבן בנו חייב ללמד לו
 מלמד. ועיין מ"ס הכז המכני פ"ה מהל' מלוה וליה):
 כ"ד

הגהות מיימוניות

[מ] פ"ק דיומא גרסינן מנין לאומר לחבירו דבר שהוא בכל אימר עד שאמר לך אמר
 ה"ל מאהל מועד לאמר לך אמר כדברים. ע"כ: ו [פ"ק בתרא דגמליה (כ"ח) מר וזמרא
 כי הוה סליק לפוריה אמר שרי ליה לכל מאן דצטעין ע"כ]:
א [ב] כתב מור"ם וצ"ל רבייפין ליה ללמוד או לשכור להם מלמדים דמאי שנה האי עשה
 ודלמדתם אותם את בניכם משאר עשה רבייפין לקיים כמו עשה דסוכה וכן למאן דאמר פריעת כעל זוב מצוה אמר בפרק הכותב דכופין אותו לפרוע מדי דהוי אשאר מצוה עשה
 וכשם שאב חייב בבנו ללמוד ולפרוה דכופין אותו לקיים חבי נמי כייפין ליה ללמוד תורה וכיון דהא מילתא חובה הוה ליה כשאב כעל חוב ועברתין ברא מילתא כמו שכתב רבינו
 האלפס בפרק הכותב אבל דהא אי מצין לשדורי ליה ולאודיעיה משדורין ומודיעין ליה כי הוה דאמר התם הוה ריינא דאחתייה ליה למלוח עבמי דלוה מקמי דלחבעקה ללות סלקיה
 רב חגיגה מריה רב יבא וכו' עד נכסויה דבר איניש ערבין בה וקיימא לן לא יתבע מן הערב תחילה וזי לא אפשר לשדורי לאודיעיה עברתין כרב נהמן ע"כ. כל זה כתב מורי
 רבינו וצ"ל, ע"כ: [ג] בירב יהודה דאמר כזולתו בן בן סו' וכן כרייטא אחרת וכן ספקי כל רבותי ודלא כברייתא דרבינא, ע"כ:

ו ח הנוקם מחבירו עד הסוף. כספרי (קדושים פ"ד) ויזומא פרק בראשונה (דף כ"ג):
פ"א א ב נשים ועבדים פטורים מת"ת עד והודעתם. הכל פי"ק דקדושין (דף כ"ט): ב ג ולא
 בנו ובן בנו עד אלא נמוס. הכל כספרי:
 מי

פירושו מוכרח וכתבתי דלפ"ז צ"ע על לשון הטור והרמב"ם והש"ע שכתבו שהאב חייב ללמדו כל התורה שבכתב כולה שבכלל תורה נביאים וכתובים וא"כ היאך מפרשי למימרא דרבא. וכבר הרגיש בזה הב"ח אלא שדבריו נראין דחוקין. וכתבתי ליישב דבריו: ע"כ ק"א.

שם אמר רב ספרא משום ר"י בן חנניה מאי דכתיב ושנתם לבניך אל תיקרי ושנתם אלא ושלשתם כו'. נראה לי לפרש לפי פשוטו משום דמלשון ושנתם ילפינן בסמוך שיהיו דברי תורה מחודדין בפיך והיינו מדלא כתיב ולמדתם אלא ושנתם שהוא לשון שינון ולשון משנה וא"כ תו לא מצינן למימר דלא איירי קרא אלא בתורה שבכתב כדכתיב לעיל מיניה והיו הדברים האלה דהיינו בהווייתן דלא שייך שינון וחיודור אלא בתורה שבעל פה שהיא משנה וגמרא דאין מוריין הלכה מתוך המשנה וא"כ שפיר קאמר דאי אפשר לקרות ושנתם אלא אי קרינן נמי ושלשתם שאי אפשר שיהא הדבר ברור לו כאחותו אא"כ בקי במקרא ובמשנה ובגמרא. ועוד י"ל דלשון ושנתם משמע תרי או מפשיטות שהוא מלשון משנה תורה דהיינו שני תורות או משום דכתיב ושנתם בשני נתייבן כמ"ש מהרש"א ז"ל בח"א וא"כ בהנך תרי דהיינו משנה וגמרא שייך בהו נמי שינון ומלבד תורה שבכתב דכתיב לעיל מיניה והיו הדברים האלה דהיינו תורה שבכתב למ"ד בדבריו תורה כתיב וא"כ הוי לך ושלשתם ומה שהקשה מהרש"א ז"ל בח"א דלפ"ז משמע דחייב ללמוד עם בנו מקרא ומשנה וגמרא ולעיל מסקינן דאין חייב ללמוד עם בנו אלא מקרא לחוד ונדחק מאד ליישב ע"ש ומסיק בעצמו שהוא דלא כסברת הרא"ש ז"ל וכבר פירשתי שיחתי דלא קשה מידי דקרא ושנתם לבניך לאו בבנים ממש איירי אלא בתלמידים שנקראו בנים כמו שפירש רש"י ז"ל בפירושו החומש וכדאיתא בספרא והיינו מהאי טעמא גופא דאין החיוב בבנו אלא מקרא לחוד דחיוב בנו לאו מושנתם ילפינן אלא מולמדתם וכדפרישית בריש סוגיין ודו"ק:

תוספות בר"ה לא צריכא לזימי פירש בקונטרס כו' ולא נחירא דא"כ אכתי הוה מצי למיפרך מי ידע כמה חיי עכ"ל. ולכאורה יש ליישב שיטת רש"י דבשלמא לענין מספר השנים מתמה שפיר מי ידע כמה חיי וא"כ אין ידע כלל מתי ישלמו שליש ימיו משא"כ לימי השבוע לעולם ילמוד שני ימים הראשונים מקרא ואם מת אחר כך אונס רחמנא פטריה וכ"כ בחידושי מהר"י טראני אלא ד"ל דסברת התוס' דלפ"ז בשליש שנים נמי מצינן למימר כה"ג דסתם ימי שנותינו שבעים שנה וילמוד מהם שליש במקרא ואם מת אח"כ אונס רחמנא פטריה אלא על כרחך דאין סברא לומר כן וא"כ מקשו שפיר לפירושו רש"י, כן נראה לי:

שם גמרא תנו רבנן חמשת אלפים ותתפ"ח פסוקים בתורה יתר עליו תהלים שמנה כו'. וכתבו בתוספות ישנים תימה דעל כרחך בחומש יש יותר דאף אם יהיו פסוקי תהלים מג' תיבות אינו כ"כ כמו שיש בחומש עכ"ל הת"י. ונדפס ג"כ בש"ס

עבירה והקב"ה אמר תיפח עצמותיו א"כ משמע דעיקר הקפידא לענין הרהור הוא רק לענין לישא אשה אבל לא שיהא עמה דווקא וכה"ג אשכחן טובא בפרק אע"פ שהלכו מנשותיהם ונטעו כמה שנים מנשותיהם ללמוד תורה ולא היישו להרהור עבירה ולפ"ז לא קשיא נמי מההיא דר' אביתר דבפ"ק דגיטין דבלא פירוש רש"י נמי תיקשי להו הא דר' אביתר אהא דפרק אעפ"י אלא על כרחך דההיא דר' אביתר שלא ברשות איירי או דאיירי בהנך דאית להו רבה כמתא למיגמר מיניה משא"כ בשמעתין איירי בענין שמוכרת לילך ולהתרחק ובלא"ה אתי שפיר טובא למאי דפרישית בחידושי גיטין דהא דר' אביתר גופיה לאו הלכה פסוקה היא כמ"ש שם תוס' מהירושלמי וע"ש ובחידושינו [ד"ה א"ר יוסף] ודי בזה לקיים פרש"י, מיהא ר"ת ז"ל גופיה אפשר דמפרש בהך דפרק אעפ"י בהנך דקים להו בנפשיהו דלא אתו להרהור עבירה כר"ע וחביריו משא"כ האי בשמעתין מיירי בסתם בני אדם שפיר קשיא להו וק"ל:

דף ל ע"א

גמרא מיתיבי למדו מקרא אין מלמדו משנה ואמר רבא מקרא זו תורה. ופירש"י תורה ולא נביאים וכתובים עכ"ל. ולכאורה פירושו מוכרח שזהו עיקר מימרא דרבא דאי תורה היינו נביאים וכתובים אדרבא טפי הוי שפיר לישראל דברייתא דקתני להו בלשון סתם מקרא וממילא אתי שפיר נמי הא דאיצטריך לאתווי הכא מימרא דרבא בלשון המקשה משום דבלא מימרא דרבא לא פסיקא להקשות כ"כ דאפשר דהך ברייתא דלמדו מקרא אין מלמדו משנה היינו בשלמדו כבר תורה נביאים וכתובים משא"כ ממימרא דרבא קשה שפיר טובא, אלא דבלשון השו"ע (י"ד סי' רמ"ה סע' ו') כתב להדיא דהאב חייב ללמד את בנו כל התורה שבכתב כולה דמשמע נמי נביאים וכתובים וכן הוא ג"כ בלשון הרמב"ם [פ"א מהל' ת"ת ה"ז] והטור ז"ל וא"כ צריך עיון היאך מפרשו למימרא דרבא וכבר הרגיש בזה הב"ח שם ונדחק לפרש מימרא דרבא אבל אכתי לא נתיישב אף לפי פירושו הא דמייתי המקשה למימרא דרבא דאדרבה בלא מימרא דרבא קשה טפי דהא קתני להדיא בברייתא אין מלמדו משנה וקשיא אדשמואל. ויש ליישב דבלא מימרא דרבא היה באפשר לומר דהא דקתני למדו מקרא אין מלמדו משנה היינו דאין מלמדו משנה בשכר כדאיתא בש"ע ומסוגיא דנדרים [ל"ז ע"א] דנטלין שכר על המקרא משום פיסוק טעמים ואין נטלין שכר על המדרש דהיינו משנה וגמרא כדמשמע בנדרים והא דקאמר שמואל מלמדו מקרא ומשנה היינו בחנם משא"כ ממימרא דרבא דקאמר מקרא זו תורה ולפירושו הב"ח אתא לאפוקי פיסוק טעמים ע"ש א"כ מקשה שפיר דמהשתא מקרא ומשנה שוין לענין שכר, כן נראה לי לשיטת הב"ח ועדיין צ"ע ודו"ק:

קונטרס אחרון [מח]

שם מיתיבי למדו מקרא אינו מלמדו משנה ואמר רבא מקרא היינו תורה. פרש"י תורה ולא נביאים וכתובים. ולכאורה

הלכות תלמוד תורה

צו

מבן ט"ו שנה עד בן כ"ד שנה שקדם ט"ו שנה אין בו דעת לקבל תוכחות כי כ
ואל תכבד יסורין ותוכחות ויותר מבן כ"ד יש לדוש שמא יבעמ :

§ ולא שכר לימוד לבדו מוטל על האב אלא לה כל הנצאות הלימוד כגון לשכר ^{למקמי}
מסגרת לבט התולך ללמוד לפני רב שבעיר אחרת ולהספיק לו כל צרכי שם ^{למ}
ואע"פ שאין ב"ד כופין ע"ז כמו על שכר לימוד מ"מ מצוה גדולה היא ומכלל מ"ע
של ולמדתם אותם את בניכם היא ולפי אפי אם האב עדיין לא למד תורה וצריך
ללמוד לעצמו ואם יטרה במזונות יספוק צרכי לימוד בנו לא יוכל ללמוד לעצמו אם
בנו הוא נבון ומשכיל מה שילמוד יותר מן האב הרי לימוד בנו קודם ללימודו כי
מאחר שבלימוד בנו גם הוא מקיים מצוה של תורה כמו בלימוד לעצמו והרי בנו
נבון ומשכיל יותר בלימודו ואע"כ לא יבטל הוא לנמרי ת"ת אלא לו יקבע לו ^{למ}
עתים כפי יכלתו ואע"פ שאין העושים סכפיקים לקיים מ"ע של ת"ת כהלכתה שהיא
לימוד ודיעת כל התורה משא"כ כשיספיק מזונות לאיש אחר נבון ומשכיל
יותר ממנו אינו נפטר בזה כלל מקיום מ"ע של ת"ת כהלכתה אם יוכל לקיימה
בעצמו אילו לא היה מורה במזונות יערכו האיש החזק שאינו בני ואם בני אין נבון
ומשכיל יותר ממנו הרי לימוד לעצמו קודם ללימוד בנו ואע"פ ששתיהן מ"ע מצוה
שנמשך קדמת ואם בנו נבון ומשכיל יותר יש לו אשה ובנים מצוה על אביו
לפרנסם אם אפשר לו כדי שלא יהיו רהיים בצוארו ויעטוק בתורה ואפי אינו עשיר
ב"כ שיתחייב כפרנסתו מדין צדקה ואע"כ תחשב לו לצדקה לענין שיכול להוציא
כל הנצאות לימוד בנו הגדולים טמעות מעשר שלו או החומש אם אין ידו משנת
משא"כ כשכר הלימוד עצמו כמו שיתבאר בה צדקה אך כי שאינו מהשב הנצאה
זו במעשר או בחומש שלו הרי זה זריו ונשכר כמו שאמרו הכספים לו כל מזונות ^{למ}
של אדם קצובין לו בריה ועד יום הכפורים מה שעתידי להשתכר בשנה זו שיהא ^{למ}
ניזון משם קצב לו כך וכך ישתכר בשנה זו לחי' לו ליותר מלעשות יציאה מרובה ^{למ}
שלא יסיפן לו שכר למזונות אלא מה שפסקו לו ח"ן מתוצאות שבתות וי"מ ^{למ}
והנצאות בנו לת"ת שאם הוסיף מסיפין לו ומציאות לו שכר לשעה או לאהי שעה
ח ואם אין יד האב משנת לשכר מלמד לבנו וגם אינו יכול ללמד עמו בעצמו ויד
אביו אביו משנת כופין לפ את אביו אביו לשכור מלמד לבן בנו וגם כל הנצאות ^{למ}
ת"ת של בן בנו מצוה עליו כמו על האב כמש' מפני שבשם שמי'ע מן התורה על ^{למ}
האב ללמד את בנו תורה כך כמש' מ"ע מן התורה ללמד מ את בן בנו שנאמר ^{למ}
והודעתם לבניך ולבני בניך אבל לבן בתו ובן בן בני אין חיוב עליו אפי לשכור ^{למ}
מלמד ואצ"ל שאר הנצאות ת"ת אלא מדין צדקה אם הוא אמד וראוי לצדקה זו
כי קרוב קרוב קודם כמשיית בה צדקה אך אין גפרעין ממנו שלא בפניו כמשיית
שם אבל אם יכול ואפשר לו ללמד עמוהם בעצמו חיוב ללמדם ולא לאלו בלבד
אלא מ"ע של תורה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אע"פ
שאינן יוצאי יריבו שנאי ושנתם לבניך וכי וקבלו הכספים מל בניך אלן תלמידך ^{למ}
שוהתלמידים קרוים בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים אלא שמצוה להקדים בנו
וכל מן יוצאי יריבו לתלמידים אחרים :

§ וירא מן שאינו חיוב לשכור מלמד לבנו אם אינו יכול ללמדו בעצמו אלא אם
יכול ללמדו בעצמו ואינו חצי ללמדו חיוב לשכור לו מלמד אם אין בנו משנת
כי המצוה מוטלת על אביו אביו כמו על אביו ללמדו בעצמו או לטרוח למצוא לו
מלמד בחנם או בשכר (ולחלוטו לבית חסד אם אינו הפין בעצמו ליק' משא"כ
לבן בתו ובן בן בני אין חיוב עליו אלא להקדים לתלמידים אחרים אבל אם אין
מוטל עליו ללמד לתלמידים כלל מפני שיש בעיר גדולים בתכמה ממנו שיכולים
ללמדו או מפני שלא הגיע למדה זו ללמד לתלמידים כי צריך עדיין ללמוד לעצמו
אין חיוב עליו ללמד לבן בתו ובן בן בנו ולא למרה למצוא לו מלמד כמו שאין
חיוב עליו בבן חבירו שלא מוצאי יריבו (גם כשיכול ללמד לתלמידים אחרים

5

דורש הלכות המצוות ורגילות וצריכו לכל אדם לידע אותן כלשון שמכינים הנשים וע"ה מידי שבת בשבתן. אוצר החכמה

פרק ב'

א מי (*רמב"ם מגמ' קדושין כ"ט) שלא לימדו אביו תורה חייב ללמד את עצמו כשיכיר שנאמר *ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם זו מ"ע של ת"ת על כל אדם לעצמו ללמוד כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה כמשנ"ת למעלה שנאמר כל המצוה וגו'. וכשלומד לעצמו כשיגדיל ויכיר ויוכל ללמוד. אזי לא ילמוד תחלה כל המקרא ואח"כ כל המשנה ואח"כ התלמוד כמשנ"ת למעלה בנערים שאין יכולין ללמוד משנה ותלמוד בתחלה כי זה שיכול אינו רשאי לעשות כן כי (גמ' שם ל') מי יודע כמה יהיה לפיכך חייב הוא (*רמב"ם) לשלש זמן למידתו שבכל יום ויום שלישי במקרא שלישי במשנה *שהן הלכות פסוקות בלי טעמים שבכל המשניות * וברייתות ומימרות האמוראים (*פע"ח) *שהן פירוש התרי"ג מצות שכתורה בכל תנאיהם ודקדוקיהם *ודקדוקי סופרים. וכזמן הזה גם הלכות פסוקות של פסקי הגאונים הפוסקים כמו הטור והש"ע והגהותיו בכלל משנה (ע' ח"מ סי' כ"ה ובאורי' שם ס"ק כ"ב וד' *מ"ז ע"ב) יחשבו. (א) ושליש בתלמוד המבאר טעמי

קונטרס אחרון

(א) ושליש בתלמוד המבאר כו' הגה *הרמב"ם שהעתי' לשונו *בש"ע עשה עיקר התלמוד להבין דבר מתוך דבר ולדמות דבר לדבר כמ"ש ובשלש אחרים מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר ועוד כלל בכלל התלמוד לידע מקור ההלכו' במדות שהתורה נדרשת בהן

מראי מקומות והערות

רמב"ם : הת"ת ס"א ה"ג.
 ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם : דברים ה, א.
 רמב"ם : שם ה"א וי"ב.
 שהן הלכות פסוקות בלי טעמים : ע"ל ס"א ס"א וש"ג.
 וברייתות : רש"י טוכה כת, א ד"ה משנה. וראה סנהדרין לג, א.
 פע"ח : בשער הנהגת הלימוד.
 שהן פירוש התרי"ג מצות : ראה ברכות ה, א והמצוה זו משנה והקדמת הרמב"ם לסי' יד החזקה ולפי המשניות.
 ודקדוקי סופרים : ראה מגילה יט, ב.
 מ"ז ע"ב : אולי צ"ל : מ"ח ע"ב (בסופו).
 הרמב"ם : הת"ת ס"א ה"ג, יב.
 בש"ע : יו"ד סי' רמו ס"ד.

קונטרס אחרון

ולא ס"ל כפרש"י שעשה עיקר התלמוד לידע טעמי ההלכו' התלויים בסברא שהיו גותנים טעם לדברי המשנה כו' ע"ש בברכות דמ"ז ע"ב ובסוטה דכ"ב ע"א ד"ה ולא שימש ת"ח ללמוד סברת כו' ע"ש וע"ש בד"ה שמורין הלכה כו' דכיון דאין יודעים כו'. ואזיל הרמב"ם לשיטתו שחיבר ספרו משנה תורה בלי נתינת טעמים להלכות כלל ועשאו להורות מתוכו לבדו כמ"ש בהקדמתו שם שלא יצטרך אדם לחיבור אחר בעולם כו' שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ כו'. דלא כמ"ש המע"מ בהקדמ' למי שבקי (בספרי) בחדרי התלמוד תחלה כו' ובתשוב' לא כ"כ אלא לשואל סדר הלימוד בקביעות למי שתורתו אומנתו ולא לענין הורא' כלל ע"ש ובהקדמתו לס' המצות אזכור שרש תצא ממנו השאלה כו' והא דהמורין הלכה מתוך משנתם הם מבלי עולם ס"ל לרמב"ם כאידך טעמא בפירש"י שם די' משניות הרבה דיחידאה היא ולית הילכתא כו' והיינו במשניות דוקא משא"כ חיבורו שחיברו מתוך מסקנת התלמוד. והרא"ש שכתב בתשובה כלל ל"א סימן ט' כל המורים מתוך דברי הרמב"ם כו' טועים כו' סבור שמבין כו' אינו מבין דבר לאשורו כו' אני מבין כו' אינני מבין כו' ס"ל כטעמא קמא בפרש"י שמדמין לה כו'. וכן היה המעשה בתשובת הרא"ש שלא הבין השואל כוונת הרמב"ם כלל ומה"ט אסור להורות אפילו דבר שנראה להמורה שהוא מפורש בפירש בחבורו כי שמא טועה בדמיונו וכ"מ בפרש"י שם ד"ה ולא שימש כו' רשע הוא שאין תורתו על בורייה כו' ולזה נתכוין הרא"ש הובאה ברי"ן נ"ב סו' ח"ה כל מעשה שבא אינו בגמרא כו' ר"ל שזו המעשה שבאה לפני המורה לא באה היא בעצמה ממש לפני חכמי הגמרא ואף שהמורה רואה מעשה *בזו ממש נפסק עליה בגמרא שמא יש איזה חילוק ביניהם נעלם ממנו ולא ידע וכ"ש במורה מתוך חיבור הרמב"ם שהוא בלי טעמים לגמרי. ומ"ש רי"ן שם ונ"ל דאם הוא פשוט במשנה או בגמרא כו' אזיל לטעמיה שחיבר *חיבור הרמב"ם בלי טעמים כלל ועשאו ג"כ להורות מתוכו לבדו לכל מי שירצה לסמוך עליו ולא ירצה לטרוח לעיין במקור דין כמ"ש בהקדמתו להועיל הגדולים אם ירצו לעיין כו' ובסוף הקדמתו לספר מישרים כתב בהדיא הן שירצה לסמוך על הדין הכתוב בספר כו'. ולפירש"י וסיעתו נחלק התלמוד לב' חלקים כדפרש"י ספ"ה דאבות החילוק שבין ט"ז לתלמוד לבן ארבעים לבינה להבין דבר מתוך דבר וכו' וז"ש רש"י בשבת דס"ג ע"א ד"ה ליגמר אינש כו' לכולהו טעמיה כולו דוקא דהיינו עמקי הטעמים אבל *עם הפשוט של ההלכות ידע רב כהנא דהא ידע מ"ט דר"א דכתיב כו' וכדפרש"י שם ד"ה והדר וכו' (ה"ז מסיר ד"ת כו') עבמ"ש בפ"ג.

מראי מקומות והערות

בזו : בשאר הדפוסים : כזו.

חיבור הרמב"ם : בשאר הדפוסים : חיבורו כהרמב"ם.

עם : בשאר הדפוסים : טעם.

(7)

שלח, וכצ' מסופק באיזה יום יגלחנו האם להקדים לעש"ק, והספק שלו היות בתשובת ערוגת הצושס או"ח סי' ר"י מציא שיש איזה קפידא שלא לגלח קודם ג' שנים.

וזנה ראיתי השוכנת הגה"ק ערוגת הצושס בפנים וראיתו מאיסקור ערלה דצמדדש מדמה ג' שנים הראשנים של הילד לאיסקור ערלה וצננה הרביעית יהי' כל פריו קודש הלולים לה' בחינוך קדוש להלל ולשבח.

ובאמת לא ידעתי מה ראוי מזה דהא בערלה גופא קיי"ל דמשכחת פחות מג' שנים דאם נטע מ"ה יום לפני ראש השנה צט"ו מג"א עד ר"ה שנה ראשנה ועוד ב' שנים ולריך לחכות רק עד ט"ו שבט אעפ"י שהוא הרבה פחות מג' שנים כמבואר יו"ד סי' רל"ד ס"ד וצפוקקים מש"ס פ"ק דר"ה, - איברא י"ל דהנה"ק עה"צ הביא מערלה דפעמים בענין ג' שנים שלמות כשנטע פחות ממ"ד יום לפני ר"ה כידוע בהלכה, אמנם יתכן שהגה"ק ז"ל ידע שיש מנהג כזה לחכות דוקא עד ג"ש שלמים מפי חסידים ואנשי מעשה, אבל כדון ידי' לגלחו כבר מטע"ק פשיטא דאין להחמיר למעשה.

והרני מברכו ואת בנו היקר בכט"ס, ידידכם, מצפה לרחמי ה'.

סימן רז

בזה, שלחי חודש ניסן תשנ"ב לפ"ק.

כבוד ידידנו הה"צ היקר מוכח הרבים במס"ד ר' אברהם יצחק הופמן שליט"א, בעיה"ק ירושת"ו.

אחדשה"ט וש"ת בכבוד,

קבלתי מכצ' כו"כ מכתבים בענין חיזוק לימוד הנ"ך ודקדוק לשון הק' בדורינו, ולא השבתי ע"ז מאותו טעם שכ' הגר"י שפירא שליט"א כי כבר קבעו לנו גאוני לדיקים קדם דרך קלולה בזה, ופשוט להלכה דאעפ"י שאמר ר"א בצרכות כ"ח ע"צ מנעו בניכם מן ההגיון, שלא להרגיל במקרא יותר מדאי משום דמשכח ע"כ צפרשי"י היינו יותר מדאי, אבל רוב יסודי המקרא צמדה המספיק לנו חייבים, וכבר ידוע שאעפ"י שמרן הח"ם ז"ע דדרוש המפ' פ' בשלח דרשתי הח"ם ממוזק מאד דרך הלמוד לעשות עיקר לימוד מש"ס ותורה שבט"פ ורק אח"כ יסודי המקרא, ככל זאת ידוע מאד שמרן ז"ע וגדולי תלמידיו היו בקיאים עלומים בתנ"ך וצפרט גאון ישראל המהר"ם שיק ז"ע כאשר קבלתי נאמנה, ומו"ד הגאון החסיד מרא דכולא תלמודא ר' שמעון הלוי מויעליחאב ז"ע הי"ד מלובלין הי' יודע כל התנ"ך כלורחו בע"פ באופן מהיל, ומה אחר"ך בדער שמקובל אלל כל גדולי

ישראל אלא שמקלתם הסתירו ידיעתם בתנ"ך ודקדוק הנל"ך עכ"פ לידיעת התורה מהשש שדבר זה יחזק האפיקורסים והמינים שחזו לפנים בתנ"ך ודקדוק ועי"ז פקרו עוד יותר, אבל עלם הצורך גם בחלק זה של תוה"ק לא להסכמתינו לריך. והרני דוש"ת ומברכו בכט"ס, מצפה לרחמי ה'.

סימן רח

בזה, ג' שבת תשנ"ב לפ"ק.

כבוד הה"צ היקר כש"ת מוהר אהרן ישעי' שכטר שליט"א משגיח רוחני בישיבת יחל ישראל חיפה.

אחדשה"ט וש"ת באהבה,

אשר שאל בענין היכל ישיבה שלומדים בו הנחורים בני הישיבה וישנם כמובן סדרים קבועים חק ולא יעבור, ויש קרוב מאד באותו בנין צית המדרש שמוזן לזמן עורכים בו ברית מילה ושומעים ומרגישים מאד צהיכל הישיבה עשית ושעת הצרית אם מחויבים או רשאים בני הישיבה לצטל סדרם ולמודס ליכנס לביה"מ להיות ממשתתפי מלות בריתו של א"ל. לדידי פשוט שאינם חייבים וגם אינם רשאים לצטל מלמודס, והוא ע"פ ש"ס מו"ק ט' ע"צ כתיב פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכונו (משלי ד') וכ' אורח חיים פן תפלט (משלי ה') ופן תפלט היינו שהתורה קדמה לכל דבר, ומשני כאן צמלוה שאפשר לקיים ע"י אחרים, וכאן צאי אפשר לקיים ע"י אחרים, והכי הילכתא דצאפשר לקיים ע"י אחרים אין מצטלים, ועיין שם הי' צחי' מאירי בזה.

ועיין בירושלמי פ"ט דכלאים ה"א לענין לוי' המת דמי שאינו רואה ללאת מביה"מ ללוות לא ילא ואעפ"י שהתם אם רואה ללאת יכול לצטל שאני התם דלוי' המת הוא כבוד בלתי מוגבל והכל צגדר מלוה כמש"כ גם צמאירי מו"ק שס, ועיין ברא"ש כתובות י"ז הביא ירושלמי זה להלכה, והלוס ראיתי בס' אולת"פ אה"ע סי' ס"ד ס"ק ט"ז-ר"ז שכ' צשם הגאון הק' מהר"ל כהן מלובלין ז"ע דפשיטא לי' לענין כטודת ברית מילה דהעוסק בתורה פטור מלהשתתף, וכה"ג לענין ברית עלמנו דהכל נצנה על גמ' הג"ל דמועד קטן, וכל מה ברית עלמנו פשוט יותר דאין לריך להשתתף דהרי העומד שם מלד ההלכה אין לו חלק צמלוה מלנד מה שמרצה לכבוד ה' הנוכחים למלוה משא"כ בצטודת מלוה שנהנה צעלמו ואעפ"כ פטור, והכל נצנה על גמ' מו"ק הג"ל ופסק בשו"ע יו"ד סי' רמ"ו סעיף י"ח ואין להאריך בצשוט.

הדוש"ת, ומצפה לרחמי ה'.

